כפר עולמי · יחידה 4: אוכלוסייה במרחב משתנה · חוברת קטנה

תפרוסת וצפיפות אוכלוסין

חוברת תלמיד · **מתקדם**

למה בכמה מקומות צפוף כמו באוטובוס, ובאחרים אין נפש חיה?

שם:	כיתה:	תאריך:

מה בחוברת?

1. מושגי מפתח
2. קוראים: למה האנושות מתקבצת?
3. חלק א׳ – מתרגלים מושגים
4. חלק ב׳ – בודקים הבנה
5. חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים
6. כרטיס יציאה ✂

משחקים לשיעור הזה (חידון מהיר, איש תלוי, טריוויה ועוד) באתר: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

יצרה: רוית ראש בן ישי

מושגי מפתח

קראו את המושגים. נשתמש בהם בכל החוברת.

צפיפות אוכלוסייה

מספר התושבים הממוצע שחיים על קילומטר רבוע אחד; מחשבים: מספר תושבים חלקי שטח.

לדוגמה: מיליון תושבים על 20,000קמ״ר = 50לקמ״ר.

תפרוסת אוכלוסייה

האופן שבו האוכלוסייה מפוזרת במרחב – היכן גרים הרבה אנשים והיכן מעט.

לדוגמה: רוב תושבי מצרים גרים לאורך הנילוס.

אזור דליל

אזור שבו חיים מעט אנשים על שטח גדול, ולכן הצפיפות בו נמוכה.

לדוגמה: מדבר סהרה או צפון קנדה.

קמ״ר

קילומטר רבוע: יחידת שטח של ריבוע שכל צלע שלו באורך קילומטר אחד.

לדוגמה: בערך שטח של כמה שכונות קטנות.

גורמים פיזיים

תנאי הטבע שמשפיעים על מקום המגורים: אקלים, מים, קרקע ותבליט.

לדוגמה: נהר ואדמה פורייה מושכים תושבים.

אזור צפוף

אזור שבו חיים אנשים רבים על שטח קטן, ולכן הצפיפות בו גבוהה.

לדוגמה: מרכז העיר תל אביב.

ריבוי טבעי

ההפרש בין מספר הלידות למספר הפטירות באוכלוסייה בתקופה מסוימת.

לדוגמה: נולדו 100תינוקות ונפטרו 40– תוספת של 60.

גורמים אנושיים

גורמים שבני אדם יצרו ושמשפיעים על מקום המגורים: עבודה, דרכים, שירותים, ביטחון והיסטוריה.

לדוגמה: עיר עם הרבה מקומות עבודה.

קוראים

למה האנושות מתקבצת?

מפה של צפיפות האוכלוסייה בעולם נראית כמו כמה ״כתמים״ כהים בים של שטחים בהירים. ריכוזי האוכלוסייה הגדולים נמצאים במזרח אסיה, בדרום אסיה, באירופה ובצפון-מזרח ארצות הברית, ואילו שטחים עצומים – המדבריות, האזורים הקוטביים, ההרים הגבוהים ויערות הגשם – כמעט ריקים. תפרוסת זו אינה מקרית: היא תוצאה של מפגש בין תנאי הטבע לבין החלטות של בני אדם לאורך אלפי שנים.

צפיפות האוכלוסייה מאפשרת להשוות בין מקומות בגדלים שונים: מחלקים את מספר התושבים בשטח ומקבלים נפשות לקמ״ר. אולם יש לקרוא את המספר בזהירות. הצפיפות היא ממוצע, והיא עלולה להסתיר פערים: מדינה עם צפיפות ממוצעת נמוכה יכולה לכלול ערים צפופות מאוד לצד מדבר ריק. מצרים היא דוגמה מובהקת – צפיפותה הממוצעת בינונית, אך רוב תושביה מצטופפים ברצועה צרה לאורך הנילוס ובשפך שלו.

הגורמים הפיזיים קובעים את ״הבמה״: אקלים ממוזג או טרופי לח, מקורות מים, קרקע פורייה ומישורים נוחים לחקלאות ולבנייה. הגורמים האנושיים קובעים מי יעלה עליה: מקומות עבודה, נמלים ותחבורה, שירותי חינוך ובריאות, ביטחון אישי, וכן ״אינרציה היסטורית״ – ערים שהוקמו לפני מאות ואלפי שנים ממשיכות למשוך אנשים גם כשהסיבה המקורית להקמתן נעלמה.

במאה השנים האחרונות גדלה אוכלוסיית העולם מכשני מיליארד ליותר משמונה מיליארד. הגידול לא ״צייר מפה חדשה״, אלא העמיק את הכתמים הקיימים: הריבוי הטבעי וההגירה מהכפר לעיר הגדילו את הצפיפות בעיקר באזורים

שהיו צפופים כבר קודם. במקביל, טכנולוגיות כמו מיזוג אוויר, התפלה, השקיה וטיסות אפשרו התיישבות בשולי המדבר ובאזורים קרים.

מקרה בוחן: ישראל. צפיפות האוכלוסייה הממוצעת בה גבוהה מ- 400נפשות לקמ״ר, אך הפיזור בתוכה אינו שווה. מישור החוף והמרכז צפופים מאוד, ואילו הנגב, שתופס יותר ממחצית השטח, מאוכלס רק בחלק קטן מהתושבים. הגורמים לכך הם אקלים צחיח מול אקלים ים-תיכוני, ריכוז מקומות העבודה והשירותים במרכז, ומסורת של התיישבות לאורך החוף.

חלק א׳ – מתרגלים מושגים

בחלק הזה נחבר כל מושג להגדרה שלו, ונזהה דוגמאות מהחיים.

1. התאימו: כתבו בריבוע את האות של ההגדרה המתאימה.

1. תפרוסת אוכלוסייה	**א.** ההפרש בין מספר הלידות למספר הפטירות באוכלוסייה בתקופה מסוימת.
2. צפיפות אוכלוסייה	**ב.** תנאי הטבע שמשפיעים על מקום המגורים: אקלים, מים, קרקע ותבליט.
3. קמ״ר	**ג.** גורמים שבני אדם יצרו ושמשפיעים על מקום המגורים: עבודה, דרכים, שירותים, ביטחון והיסטוריה.
4. אזור דליל	**ד.** אזור שבו חיים אנשים רבים על שטח קטן, ולכן הצפיפות בו גבוהה.
5. אזור צפוף	**ה.** קילומטר רבוע: יחידת שטח של ריבוע שכל צלע שלו באורך קילומטר אחד.
6. גורמים פיזיים	**ו.** מספר התושבים הממוצע שחיים על קילומטר רבוע אחד; מחשבים: מספר תושבים חלקי שטח.
7. גורמים אנושיים	**ז.** אזור שבו חיים מעט אנשים על שטח גדול, ולכן הצפיפות בו נמוכה.
8. ריבוי טבעי	**ח.** האופן שבו האוכלוסייה מפוזרת במרחב – היכן גרים הרבה אנשים והיכן מעט.

2. השלימו: לאיזה מושג מתאימה כל דוגמה?

1. נולדו 100תינוקות ונפטרו 40– תוספת של 60. – זו דוגמה ל־_____
2. עיר עם הרבה מקומות עבודה. – זו דוגמה ל־_____
3. נהר ואדמה פורייה מושכים תושבים. – זו דוגמה ל־_____
4. מרכז העיר תל אביב. – זו דוגמה ל־_____

חלק ב׳ – בודקים הבנה

חזרו לקטע הקריאה. הקיפו את התשובה הנכונה, וסמנו נכון או לא נכון.

1 מדוע צריך לקרוא את נתון הצפיפות בזהירות?

א. כי הוא תמיד שגוי

ב. כי הוא ממוצע שעלול להסתיר פערים בתוך המדינה

ג. כי הוא נמדד רק בערים

ד. כי הוא משתנה כל יום

2 מהי "אינרציה היסטורית" לפי הקטע?

- ◯ א. ערים ישנות ממשיכות למשוך אנשים גם כשהסיבה המקורית נעלמה
- ◯ ב. אנשים מפסיקים לעבור דירה
- ◯ ג. היסטוריונים גרים בערים עתיקות
- ◯ ד. ערים עתיקות תמיד ננטשות

3 כיצד השפיע גידול האוכלוסייה במאה האחרונה על התפרוסת?

- ◯ א. יצר מפה חדשה לגמרי
- ◯ ב. פיזר את האנשים באופן שווה
- ◯ ג. העמיק את הריכוזים הקיימים
- ◯ ד. רוקן את הערים

4 מה מסביר בעיקר את הפער בין הנגב למרכז ישראל?

- ◯ א. הנגב קר מדי
- ◯ ב. בנגב יש יותר גשם
- ◯ ג. הנגב קטן מדי
- ◯ ד. אקלים צחיח ומיעוט מקומות עבודה ושירותים

5 איזה מהאזורים הבאים נחשב לריכוז אוכלוסייה גדול בעולם?

- ◯ א. דרום אסיה
- ◯ ב. מרכז אוסטרליה
- ◯ ג. צפון קנדה
- ◯ ד. מדבר סהרה

נכון או לא נכון? אם לא נכון – תקנו בשורה.

		נכון	לא נכון
1	מדינה עם צפיפות ממוצעת נמוכה יכולה לכלול ערים צפופות מאוד.		
2	הגורמים הפיזיים לבדם קובעים היכן גרים אנשים.		
3	טכנולוגיות כמו התפלה והשקיה אפשרו התיישבות בשולי המדבר.		
4	יערות הגשם הם מהאזורים הצפופים ביותר בעולם.		

חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים

כאן אין תשובה אחת נכונה. כתבו במשפטים מלאים והסבירו את דעתכם.

1 נתחו את מקרה מצרים: מדוע הצפיפות הממוצעת מטעה? מה הייתם מוסיפים למפה כדי לתאר את המציאות טוב יותר?

2 האם בעתיד הטכנולוגיה תשנה את מפת התפרוסת בעולם? כתבו טיעון מנומק.

התחילו כך: לדעתי... כי... עם זאת...

3 השוו בין שני אזורים דלילים – מדבר וקוטב – מבחינת הגורם המרחיק ואמצעי טכנולוגי שיכול לעזור.

אתגר חוקרים

בחרו שלוש מדינות ומצאו לכל אחת את מספר התושבים ואת השטח. חשבו את הצפיפות, דרגו אותן, והסבירו את הדירוג בעזרת גורם פיזי וגורם אנושי לכל מדינה.

כרטיס יציאה – תפרוסת וצפיפות אוכלוסין

גזרו לאורך הקו המקווקו ומסרו למורה. שם: _____

1. הסבירו במשפט מדוע צפיפות ממוצעת עלולה להטעות.

2. תנו דוגמה לאינרציה היסטורית.

3. מה הקשר בין טכנולוגיה להתיישבות במדבר?

איך הבנתי? ◯ הבנתי היטב ◯ הבנתי חלקית ◯ אני צריכים/ות עזרה